

ЗМІНИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Володимир Костянтинівич Щербаков*, старший викладач,
незалежний директор наглядової ради АТ «Полтава-Банк»,
Людмила Анатоліївна Свистун**, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

** ORCID 0000-0002-6472-9381

© Щербаков В., 2021.

© Свистун Л., 2021.

Стаття отримана редакцією 13.06.2021 р.

The article was received by editorial board on 13.06.2021

Вступ. Небанківський фінансовий сектор України постійно розвивається – змінюється кількість небанківських фінансово-кредитних установ, зростає вартість їх активів й попит на фінансові послуги з боку споживачів. Трансформація економічного середовища, у т.ч. наслідки пандемії COVID-19, негативно вплинули на український небанківський фінансовий сектор, зокрема на рівень його економічної та фінансової безпеки. Наслідком стало зниження ринкової вартості фінансових інструментів страхових компаній і недержавних пенсійних фондів, що відбилося на прибутковості цих установ та рівні їх сформованих резервів.

Одночасно постійно вдосконалюється система державного регулювання фінансового ринку з точки зору забезпечення його безпеки та стабільності. Адже функціонування фінансового ринку впливає на рівень економічної безпеки країни шляхом акумулювання й перерозподілу фінансових потоків. Зокрема, запровадженню нових підходів до державного регулювання діяльності надавачів фінансових послуг України передували тривалі дискусії, до яких залучалися науковці, представники органів державного регулювання всіх сегментів ринку фінансових послуг, а також професійні учасники ринку. У процесі активно обговорювались можливості застосування різних моделей державного регулювання ринку з використанням провідних світових практик.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання безпеки фінансових установ вивчали такі вчені як: О. І. Барановський, З. С. Варналій, С. Б. Єгоричева, Н. В. Зачосова, М. І. Зубок, С. М. Побережний та інші [6,9]. Підходи та методи організації державного регулювання і нагляду за суб'єктами ринку фінансових послуг знайшли відображення у дослідженнях таких науковців як: С. О. Бірюк, О. С. Журавка, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова [5,7,8].

Метою статті є аналіз змін в державному регулюванні діяльності надавачів фінансових послуг в Україні з позиції посилення фінансово-економічної безпеки суб'єктів ринку.

Виклад основного матеріалу. Поняття безпеки широкі й окремі визначення не можуть претендувати на її однозначне та виключне трактування. Економічну безпеку як дефініцію різні вчені трактують залежно від об'єкта, стану, методів її забезпечення та оцінки. Для досягнення найвищого рівня економічної безпеки фінансово-кредитні установи мають проводити роботу зі забезпечення стабільності й ефективності функціонування головних складових: фінансової, інформаційної, техніко-технологічної та правової тощо.

На сьогодні у банках та інших фінансових установах України склалася певна система безпеки діяльності, яку можна розглядати як стан стійкої життєдіяльності, за якої забезпечується реалізація основних інтересів, пріоритетних цілей, захист від зовнішніх й внутрішніх негативних факторів незалежно від умов їх функціонування. Банківська безпека та безпека небанківського фінансового сектору є складовими фінансової безпеки країни. Саме тому важливим завданням, яке стоїть перед урядом, є забезпечення належного рівня безпеки фінансового ринку як складової національної безпеки держави. Зокрема, державне регулювання і контроль за діяльністю фінансових посередників.

Науковцями і практиками запропоновано різні способи регулювання діяльності ринку фінансових послуг: секторальний, суть якого полягає у створенні органів, які здійснюють нагляд за

діяльністю окремих секторів: банківського, страхового, фондового ринку; спосіб розподілу повноважень у вигляді пруденційного нагляду, в залежності від здійснюваних функцій; спосіб концентрації всіх наглядових функцій в єдиному органі державного регулювання [5,7,8].

Крім того, акцентувалася увага на тому, що при виборі способу регулювання необхідно враховувати цілий ряд особливо важливих параметрів, таких як:

- обсяги відповідних сегментів фінансового ринку;
- рівень розвитку кожного із сегментів;
- ступінь взаємної інтеграції та можливі рівні впливу споріднених ризиків;
- індивідуальні особливості внутрішньодержавного фінансового ринку [7,8].

До недавнього часу в Україні діяв спосіб регулювання ринку фінансових послуг, який за своєю суттю найбільше відповідав секторальному, оскільки Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» уповноваженими органами, які здійснюють регулювання на ринку фінансових послуг, визначено:

- Національний банк України – щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів;
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – щодо ринку цінних паперів та похідних фінансових інструментів;
- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг - щодо інших ринків фінансових послуг [1].

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» [2] відбулися суттєві зміни відносно регулювання ринку фінансових послуг, зокрема й відносно страхового ринку. Зазначеним Законом прийнято ряд питань, які в подальшому можуть бути предметом додаткових дискусій відносно оцінки факторів, що можуть мати істотний вплив на формат ринку страхових послуг в Україні.

Незважаючи на думки науковців відносно необхідності врахування широкого кола параметрів оцінки при виборі способів державного регулювання ринку страхових послуг, Законом було враховано досить обмежений перелік факторів та параметрів, зокрема:

- підвищення ефективності системи державного регулювання фінансових ринків шляхом припинення дублювання функцій національних регуляторів з ліцензування, контролю та нагляду, спрощення й прозорості прийняття управлінських рішень у цій сфері, покращення умов ведення бізнесу з одночасним посиленням відповідальності суб'єктів ринку;
- скорочення кількості регуляторних і контролюючих органів на ринках небанківських фінансових послуг;
- підвищення ефективності державної регуляторної політики, функціональності нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання і нагляду, зниження витрат діяльності фінансових установ, спричинених надлишковим й неефективним державним регулюванням, забезпечення конкуренції на фінансовому ринку, запобігання діяльності недобросовісних компаній, координуваність із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки України [3].

Також даний Закон передбачає передачу ряду функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, в тому числі й послуг на ринку страхування, до Національного банку України. У той же час, виникає питання відносно того, чи були повною мірою враховані обсяги відповідних сегментів фінансового ринку, рівень розвитку кожного із сегментів, ступінь взаємної інтеграції та можливі рівні впливу споріднених ризиків.

У якості обґрунтування даних положень доцільно буде проаналізувати показники окремих сегментів фінансового ринку, регулювання яких до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» здійснювалось Національним банком України та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (рис.1).

Рис. 1. Основні показники діяльності банківської системи та страхового ринку України у 2016-2019рр.*

*Складено авторами за [10]

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед небанківських фінансових ринків. Аналіз наведених показників дозволяє зробити припущення, що при зміні підходів до державного регулювання, не повною мірою були враховані обсяги відповідних сегментів фінансового ринку, та рівень розвитку кожного із сегментів.

Також необхідно відмітити неврахування можливих рівнів впливу споріднених ризиків, в частині захисту споживачів фінансових послуг за окремими сегментами, що підтверджується наступним:

- певні гарантії користувачів фінансових послуг банківських установ передбачені Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»;
- суттєві гарантії користувачів фінансових послуг страхових компаній чинним законодавством не передбачені.

Додатково необхідно відмітити проблемний характер питання відносно врахування рівня розвитку кожного з сегментів учасників страхового ринку в частині можливості виконати підвищені вимоги, які в подальшому будуть пред'явлені до них та які стосуються:

- розміру і структури капіталу;
- ліквідності;
- розкриття структури власності;
- наявності персоналу, який би забезпечував належний рівень корпоративного управління;
- інших вимог, які на даний час запроваджуються для банківського сегменту ринку фінансових послуг.

Варто очікувати, що запровадження додаткових наглядових підходів у сфері фінансових ринків, у тому числі й страхового ринку, відбуватиметься з використанням підходів, які Національний банк застосовує до регулювання діяльності банківських установ. Додатковим підтвердженням цьому є прийняття Правлінням Національного банку Постанови №30 від 14.04.2021 року, якою затверджено «Положення про вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг» (далі – «Положення про структуру власності»), до яких відносяться і страхові компанії.

Попередній аналіз змісту вказаного Положення дає всі підстави вважати, що учасникам страхового ринку буде необхідно вирішувати цілий ряд принципових питань, пов'язаних із дотриманням вимог нормативно-правових актів НБУ. Адже поряд із загальноприйнятими визначеннями і поняттями, які раніше характеризували діяльність учасників страхового ринку, «Положення про структуру власності» вводить ряд принципово нових понять, з якими раніше учасники страхового ринку не стикалися. Крім того, Національному банку з метою підтвердження або спростування підстав вважати, що структура власності є непрозорою, надано право враховувати інформацію, отриману з офіційних джерел, від страхової компанії, будь-яких осіб у структурі власності страхової компанії, державних органів України та інших держав та/або інших осіб, і яка свідчить про наявність репутаційних, реєстраційних, операційних або економічних критеріїв [4].

Приведення діяльності страхових компаній у відповідність зазначених вище вимог може створити додаткові суттєві ризики для них, адже структура власності компанії може бути визнана Національним банком України непрозорою.

Можливість виникнення додаткових суттєвих ризиків обґрунтовується тим, що відповідно до вимог Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Національному банку України надано право прийняти рішення про анулювання ліцензії, виданої страховій компанії, за наявності певних підстав, в тому числі й при невідповідності структури власності небанківської фінансової установи або особи, яка не є фінансовою установою, але має право надавати окремі фінансові послуги, та/або власників істотної участі в ній, вимогам законодавства України [2].

Наведені вище обставини дають підстави вважати, що найближчим часом страховий ринок може очікувати суттєве переформатування. Це вже зараз підтверджується тенденціями показників діяльності страхованих компаній після їх переходу під регулювання НБУ та до нього (табл.1, рис.2-3).

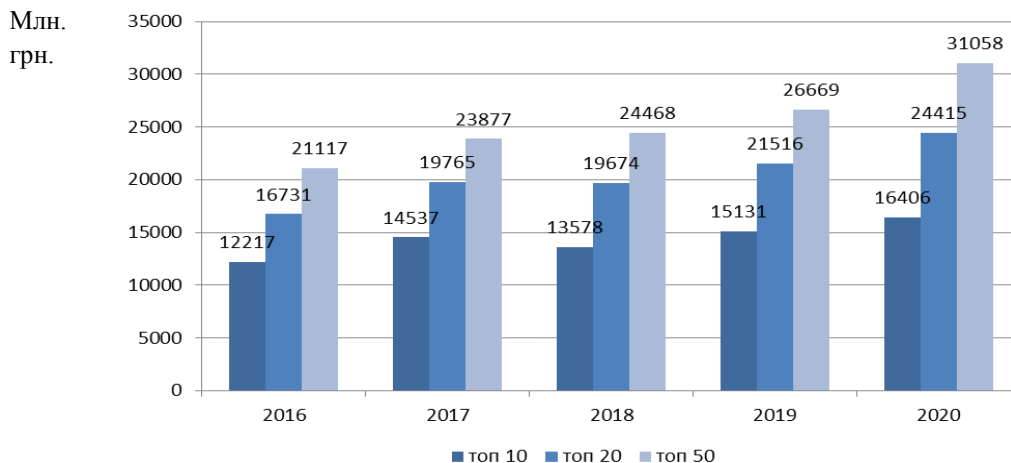
Таблиця 1

Динаміка активів страхових компаній України у 2016-2020рр.*

	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення, 2020 до 2016	
						Абсолютне	Відносне, %
Активи, млн.грн.	56 076	57 381	63 493	63 866	64 920	8844	116
Кількість компаній	310	294	281	233	210	-100	68
Динаміка активів страхових компаній в розрізі груп, млн.грн.							
топ 10	13036	15417	18327	17713	23546	10510	181
топ 20	18719	20629	23858	23429	30075	11356	161
топ 50	25214	26776	30098	29697	38848	13634	154
Динаміка частки активів страхових компаній в загальних активах страхового ринку в розрізі груп, %							
топ 10	23,25	26,87	28,86	27,73	36,27	13,02	-
топ 20	33,38	35,95	37,58	36,68	46,33	12,37	-
топ 50	44,96	46,66	47,40	46,50	59,84	14,88	-

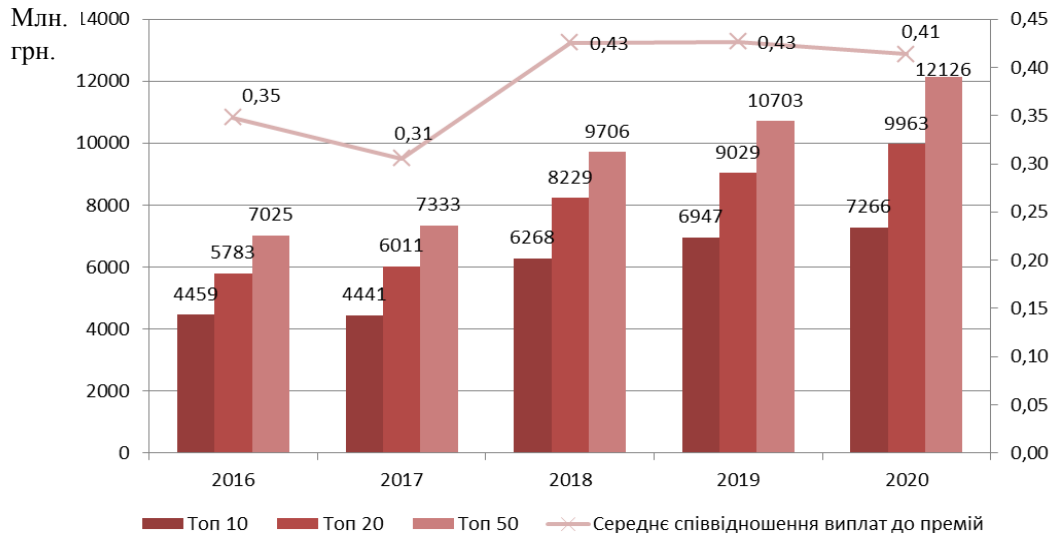
* Складено авторами за [11]

Спостерігаємо суттєве підвищення частки активів топ 10, топ 20 та топ 50 страхових компаній України у 2020 році на фоні істотного скорочення кількості страхових компаній у 2019-2020рр. Тобто спостерігаємо концентрацію капіталу на рівні лідерів ринку страхових послуг, які змогли виконати регуляторні вимоги НБУ щодо діяльності. Одночасно відбувається стабілізація співвідношення страхових виплат і страхових премій на страховому ринку України. Концентрації страхового ринку сприяло внесення змін в законодавство щодо порядку формування статутного капіталу страхових компаній.

Рис.2. Динаміка страхових премій в розрізі груп страхових компаній України у 2016-2020рр., млн.грн.

* Складено авторами за [11]

Рис.3. Динаміка страхових виплат в розрізі груп страхових компаній України у 2016-2020рр., млн.грн.

* Складено авторами за [11]

Тобто доцільно зробити висновок, що страховий ринок може очікувати суттєве переформатування, внаслідок якого споживачі ринку страхових послуг можуть зазнати певних втрат у випадку відкликання ліцензій у обраних ними страхових компаній, що не зможуть забезпечити дотримання підвищених регуляторних вимог. З точки зору регулятора посилення нагляду має підвищити надійність й рівень безпеки страхового ринку.

Висновок. Отже, удосконалення порядку регулювання діяльності страховиків, підвищення вимог до формування статутного капіталу і фінансового стану засновників (учасників) страховиків й осіб, які мають значну частину статутного капіталу, а також до оцінки їх ділової репутації мали на меті в тому числі запобігти використанню страхового ринку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Подальша адаптація законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу сприятиме підвищенню рівня безпеки страхового сегмента фінансового ринку.

Загалом для підвищення рівня економічної безпеки страхового ринку необхідно: надалі удосконалювати моніторинг діяльності страховиків й посилити контроль за дотриманням страховими компаніями вимог щодо забезпечення їх платоспроможності, фінансової стійкості, статутного капіталу, розміру чистих активів, та осіб, що володіють значною часткою капіталу; посилити вимоги до функціонування систем внутрішнього контролю за діяльністю страхових компаній; гарантувати захист прав страхувальників тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України №2664-III від 12.07.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України №79-IX від 12.09.2019 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66723.
3. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66723.
4. Положення про вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України №30 від 14.04.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0030500-21#Text>.
5. Бірюк С.О., Бурмака, М.О., Зверяков М.І. Державне регулювання ринку цінних паперів (запитання та відповіді): навч. посіб. - 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса, 2008. 480 с.
6. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. Київ: Знання України, 2020. 423с.

7. Міщенко В. І. Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. *Вісник НБУ*. 2010. № 8. С. 4-10.
8. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. 170 с.
9. Фурман В. М., Зачосова Н. В. Сучасні загрози економічній безпеці вітчизняних фінансових установ (на прикладі банківських установ і страхових компаній). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 7–11.
10. Огляд небанківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-traven-2021-roku>.
11. Рейтинг страхових компаній України. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife>.

REFERENCES

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Improvement of Functions on State Regulation of Financial Services Markets”. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66723.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Explanatory note to the Draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Improvement of Functions on State Regulation of Financial Services Markets". Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66723.
4. Board of the National Bank of Ukraine (2021). Resolution “Regulations on requirements for the ownership structure of financial service providers”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0030500-21#Text>.
5. Biriuk S.O., Burmaka, M.O., Zvieriakov M.I. (2008). *Derzhavne rehuliuвання rynku tsinnykh papieriv (zapytannia ta vidpovidi): navch. posib.* [State regulation of the securities market (questions and answers): a textbook]. Odesa. Ukraine.
6. Varnalii Z.S. (2020). *Ekonomichna ta finansova bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii.* [Economic and financial security of Ukraine in the context of globalization]. Kyiv, Znannia Ukrainy, Ukraine.
7. Mishchenko V. I. (2010). “Improving the efficiency of regulation and supervision of the financial sector in Ukraine”. *Bulletin of the NBU*. № 8. Pp. 4-10.
8. Naumenkova S.V., Mishchenko V.I. (2010). *Sistemy rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh zarubizhnykh krain: navchalnyi posibnyk.* [Systems of regulation of markets of financial services of foreign countries: a textbook]. Kyiv, NBU Research Center, NBU University of Banking. Ukraine.
9. Furman V. M., Zachosova N. V. (2015). “Modern threats to the economic security of domestic financial institutions (for example, banking institutions and insurance companies)”. *Investments: practice and experience*. № 16. Pp. 7–11.
10. Overview of the non-banking sector. (2021). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-traven-2021-roku>.
11. Rating of insurance companies of Ukraine. (2021). Available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife>

УДК: 368.036

JEL: G 22, G 28, G 14

Щербаков Володимир Костянтинович, старший викладач, незалежний директор наглядової ради. АТ «Полтава-Банк». **Свистун Людмила Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Зміни в державному регулюванні ринку страхових послуг України: безпековий аспект**. Мета статті полягає у проведенні аналізу змін у державному регулюванні ринку фінансових послуг України в контексті підвищення рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів ринку. Узагальнено способи й параметри регулювання діяльності суб'єктів ринку фінансових послуг. Проаналізовано останні зміни у вітчизняному законодавстві, що стосуються нагляду й регулювання діяльності ринку фінансових послуг, зокрема страхового ринку, з точки зору впливу на рівень економічної безпеки. Визначено, що

для ефективної та безпечної діяльності учасників страхового ринку необхідним є врахування рівня розвитку кожного з сегментів в частині можливості виконати підвищені вимоги щодо: розміру і структури капіталу, ліквідності, розкриття структури власності, наявності кваліфікованого управлінського персоналу. Проаналізовано функції НБУ у сфері фінансового нагляду. Увага приділена критеріям прозорості структури власності страхових компаній (репутаційним, реєстраційним, операційним, економічним). Проведено аналіз тенденцій розвитку суб'єктів страхового ринку та оцінено наслідки впливу на них передачі наглядових функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, до Національного банку України. Визначено напрями зміцнення економічної безпеки страхового сегменту фінансового ринку.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, ринок страхових послуг, фінансові установи, економічна безпека, фінансова безпека, державне регулювання.

UDC 368.036

JEL: G 22, G 28, G 14

Shcherbakov Volodymyr, Senior Lecturer, Independent Director of the Supervisory Board. JSC “Poltava-Bank”. **Svystun Liudmyla**, PhD (Economics), Associate Professor. National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Changes in the State Regulation of the Insurance Services Market of Ukraine: Security Aspect.** The purpose of the article is to analyze the changes in the state regulation of the financial services market of Ukraine in the context of increasing the level of financial and economic security of market participants. The methods and parameters of regulating the activities of financial services market entities were generalized. The latest changes in the domestic legislation concerning the supervision and regulation of the financial services market, in particular, the insurance market, in terms of the impact on the level of their economic security were analyzed. It is determined that for effective and safe activity of insurance market participants it is necessary to take into account the level of development of each of the segments in terms of ability to meet increased requirements for: size and capital structure, liquidity, ownership structure, availability of qualified management staff. Attention is paid to the criteria of transparency of the ownership structure of insurance companies. The article contains an analysis of trends in the development of insurance market entities and the impact on them of the supervisory functions transfer to the National Bank of Ukraine. The directions of strengthening the economic security of the financial market insurance segment were determined.

Key words: financial services market, insurance services market, financial institutions, economic security, financial security, state regulation.